

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ

РЯБЧЕНКО ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ

УДК 378.4:008.2+140.8

ВИЩА ШКОЛА УКРАЇНИ
В ЗАГАЛЬНОЦИВІЛІЗАЦІЙНОМУ КОНТЕКСТІ:
СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ
З ПОЗИЦІЙ СВІТОГЛЯДНО-КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філософських наук

КИЇВ – 2015

Дисертація є монографією.

Робота виконана у відділі якості вищої освіти Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України.

Науковий консультант – доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України
Михальченко Микола Іванович,
Інститут політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України,
завідувач відділу теорії та історії політичної науки.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Бех Володимир Павлович,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, директор Інституту управління та економіки освіти;

доктор філософських наук, професор
Недюха Микола Петрович,
Інститут права імені князя Володимира Великого Міжрегіональної академії управління персоналом, завідувач кафедри теорії та історії держави і права;

доктор філософських наук, доцент
Олексенко Роман Іванович,
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, завідувач кафедри філософії.

Захист відбудеться 28 грудня 2015 року об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.456.01 в Інституті вищої освіти Національної академії педагогічних наук України за адресою: 01014, м. Київ, вул. Бастіонна, 9, дев'ятий поверх, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України за адресою: 01014, м. Київ, вул. Бастіонна, 9.

Автореферат розіслано 28 листопада 2015 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. В. Гриценко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Протягом попередніх десятиліть в Україні відбулося гіпертрофоване розширення ринку послуг у сфері вищої освіти на тлі зниження якості освіти. Цим актуалізується необхідність дослідження причин такої невтішної результативності вітчизняної вищої школи, яка є надзвичайно важливим і безальтернативним в умовах ноосфери соціальним інститутом. Актуальність зазначеної проблеми посилюється ще й тим, що тенденція зниження якості вищої освіти в Україні зберігається й після інституційних реформувань її системи вищої освіти, які здійснюються у відповідності до вимог Болонського процесу, а також після запозичення у діяльність вітчизняної вищої школи зразків кращого досвіду так званих топових університетів світу. Такий стан вищої школи України спонукав автора до концептуалізації формату дослідження, який би дозволив системно визначити та проаналізувати комплекс основних чинників, що породжують актуалізовану проблему.

У концептуалізації свого дисертаційного дослідження автор виходив з того, що вища школа як соціальний інститут, з одного боку, є самодостатньою соціальною системою, а з іншого боку – вона є підсистемою суспільства, в якому функціонує й від якого залежна. У свою чергу, суспільство та його вища школа взаємодіють із загальноцивілізаційним контекстом, тобто тим зовнішнім середовищем, вплив факторів якого стає дедалі значущим, що зумовлюється глобалізацією сучасного людства. Оскільки вища школа є підсистемою суспільства, то внутрішні системні чинники впливають на її стан та функціонування безпосередньо, отже визначально. Тоді як зовнішні у відношенні до суспільства фактори мають на неї опосередковані впливи, які можуть суспільним організмом посилюватись або, навпаки, нівелюватись чи взагалі блокуватись і відторгатись. З цього випливає, що вища школа як соціальний інститут залежить у першу чергу й у більшій мірі від свого суспільства, ніж від загальноцивілізаційного контексту.

Логіка цивілізаційного процесу, особливо протягом попереднього століття, з переконливою очевидністю підтверджує, що благополучними, успішними й більш розвиненими стають відкриті суспільства. Закритість, будь-яка ізоляція суспільства від цивілізованого світу прирікає його на стагнацію й аутсайдерство у світовій спільноті. Тому є всі підстави вважати інтегрованість суспільства в загальний цивілізаційний контекст об'єктивним цивілізаційним викликом. Наскільки успішною може бути відповідь на цей виклик, залежить від здатності самого суспільства й держави як політичного інституту, що очолює його країну. Інтегральним критерієм такої здатності логічно вважати рівень цивілізаційного розвитку, визначальною ознакою якого є розвиненість реальної демократично-правової держави. Нелогічно очікувати чи сподіватись на успішну інтеграцію в зовнішній цивілізаційний простір будь-якого із соціальних інститутів суспільства, яке за рівнем свого цивілізаційного розвитку не відповідає визначальним вимогам

з боку тієї спільноти, з якою той чи інший соціальний інститут прагне інтегруватись.

У 2005 році Україна офіційно приєдналась до Болонського процесу, що передбачає інтеграцію в Європейський простір вищої освіти. Розгорнулась діяльність з євроінтеграції системи вищої освіти як соціального інституту в суспільстві, держава якого, по-перше, до 2013 року реально тяжіла до інтеграції в діаметрально протилежний від Західноєвропейської цивілізації бік. По-друге, держава як політичний інститут взяла курс на згортання демократії в українському суспільстві й утвердження в ньому авторитаризму, замінюючи силу закону силою влади. Тому, незважаючи на пророблений великий обсяг роботи по інституційній адаптації вітчизняної системи вищої освіти щодо її відповідності формальним критеріям Європейського простору вищої освіти, реальний зміст й особливо якість нашої вищої освіти за останнє десятиліття не поліпшились. Принаймні суттєво, як того вимагає Європа.

Такий невтішний результат підтверджує логіку зроблених вище припущень і тверджень, які слугували постулатом у розгортанні й побудові концепції авторського дослідження за актуалізованою темою. Дисертаційна робота своїм форматом аналітичного дослідження концептуально охоплює не лише вітчизняну вищу школу як важливий соціальний інститут, а й українське суспільство та загальноцивілізаційний контекст.

У дисертаційній роботі акцент робився на висвітленні тих факторів суспільного й загальноцивілізаційного контекстів, які значуще впливають на стан і функціонування вищої школи України.

Стан наукової розробки проблеми. Огляд дисертаційних та інших наукових досліджень, зокрема в галузі філософії, здійснених в Україні впродовж двох попередніх десятиліть засвідчує, що стан вітчизняної вищої в залежності від суспільного й загальноцивілізаційного контекстів у запропонованій автором концепції соціально-філософського аналізу з позицій світоглядно-компетентнісного підходу не вивчався. Однак це не означає, що автор зайшов на неоране поле предметних досліджень як у царині освітньої сфери й суспільного розвитку України, з яким ця сфера тісно пов'язана, так і тим паче в проблематиці загальноцивілізаційного контексту, під впливом якого функціонує українське суспільство. Тому автор брав до уваги напрацювання інших дослідників, перш за все тих їхніх публікацій, в яких висвітлюються дослідження проблем світової цивілізації й цивілізаційного розвитку українського суспільства й, безумовно, проблематики вищої освіти та стану вітчизняної вищої школи. Зокрема, у своєму дослідженні автор апелював до публікацій таких науковців та аналітиків, як:

– У цивілізаційній проблематиці – З. Бжезинський, І. Валлерстайн, Ю. Габермас, Е. Гідденс, Ж. Дельоз, М. Кастельс, Н. Луман, Ю. Павленко, К. Поппер, Ф. Фукуяма, С. Хантінгтон, О. Шпенглер, К. Ясперс та ін.

– З аналізу проблем цивілізаційного розвитку українського суспільства, його сучасного стану й цивілізаційних та історичних перспектив – Т. Андрущенко, В. Бех, М. Бойченко, Е. Герасимова, М. Головатий, В. Горбулін, В. Зінченко,

М. Михальченко, Г. Нестеренко, М. Недюха, С. Пролєєв, М. Попович, Я. Пасько, В. Танчер, В. Ткаченко, М. Туленков, Л. Червона, Ю. Шайгородський та ін.

– Досліджень проблем вищої освіти – В. Андрущенко, В. Бакіров, Г. Берегова, О. Бульвінська, Л. Горбунова, М. Гриценко, А. Гуржій, Д. Дзвінчук, Л. Дротянко, М. Згуровський, М. Євтух, С. Калашнікова, В. Кремень, В. Луговий, С. Ніколаєнко, В. Огнев'юк, К. Корсак, Н. Кочубей, М. Култаєва, М. Левшин, В. Лутай, З. Самчук, І. Степаненко, О. Уваркіна, Л. Панченко, І. Предборська, А. Ярошенко та ін.

– Зарубіжних досліджень проблем університетської освіти та філософії освіти – Дж. Вос, Б. Гершунський, М. Гусаковський, Г. Драйден, Б. Кларк, Б. Косова, Д. Ньюмен, Б. Ріддінгс та ін.

– Проблем світогляду, ціннісних орієнтацій – В. Баранівський, В. Вашкевич, О. Гомілко, Л. Губерський, Л. Кривега, В. Лук'янець, В. Молодиченко, Г. Михайлишин, А. Похресник, З. Самчук та ін.

– З проблем розвитку особистості студента: В. Астахова, О. Гомілко, І. Бех, Л. Белова, М. Ватковська, В. Корженко, В. Ларцев, М. Лукашевич, В. Муляр, Ю. Парунова, С. Подмазін, Н. Скотна та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Загальний напрям дисертаційної роботи пов'язаний з темами дослідження відділу соціальних проблем вищої освіти та виховання студентської молоді Інституту вищої освіти НАПН України: 2006–2008рр. «Вища освіта України як фактор цивілізаційного визначення молоді» (державний реєстраційний номер 0106U002013); 2009–2011 рр. «Вища школа як соціальний інститут і механізм соціалізації молоді» (державний реєстраційний номер 0109U000290); 2012–2014 рр. «Вища освіта як фактор подолання ціннісного розколу в Україні» (державний реєстраційний номер 0112U02215).

Мета й завдання дослідження. Метою дослідження є концептуалізація з позицій світоглядно-компетентнісного підходу соціально-філософського аналізу стану вищої школи в залежності від суспільства, в якому вона функціонує, й загальноцивілізаційного контексту та з'ясування й демонстрація його пізнавальних можливостей.

Відповідно до мети в процесі дисертаційного дослідження за актуалізованою темою постали **завдання**, які підлягають виконанню, зокрема:

– уточнити місію вищої школи України та її місце й роль в цивілізаційному розвитку сучасного українського суспільства з огляду на загальноцивілізаційний контекст;

– проаналізувати зміст Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року, що розгортається на основі нового Закону України «Про вищу освіту», та оцінити її відповідність цивілізаційним викликам, на які має гідно відповідати Україна у своєму державотворенні й суспільному розвитку, щоб стати успішною й процвітаючою країною світу;

- здійснити соціально-філософський аналіз сучасного українського суспільства, на підставі якого встановити адекватний діагноз його стану й у цьому зв'язку охарактеризувати загальний стан вищої школи України;
- проаналізувати проблему компетентності через триаду: авторитаризм – цинізм – конформізм;
- проінтерпретувати сутність істини, правди, моралі й права як базових засад недеформованого світогляду та основних чинників подолання некомпетентності;
- розкрити сутність світоглядної компетентності та її роль у загальній компетентності людини й сучасної цивілізації;
- обґрунтувати актуальність проблеми компетентності з позицій її вимірності та зробити інтерпретацію протиріччя між соціальним і технічним у цивілізаційному розвитку людства як його фундаментальної проблеми;
- здійснити критичний аналіз «суспільства знань» як гасла у сучасному цивілізаційному розвитку;
- з'ясувати можливості вітчизняної вищої школи як засобу цивілізаційного визначення студентської молоді та формування цінностей громадянського суспільства;
- сформулювати концептуальні зауваження щодо модернізації вищої освіти України під прапором Болонського процесу;
- зробити ретроспективний огляд реформ у системі вищої освіти України на предмет поліпшення якості вітчизняної вищої освіти;
- здійснити концептуальний аналіз сучасного стану вітчизняної вищої школи;
- обґрунтувати актуалізацію особистості студента як фактора розвитку вищої школи та розробити концептуальну модель процесу соціалізації особистості студента;
- розглянути демократизацію як засіб подолання некомпетентності й шлях оздоровлення сучасного українського суспільства та його вищої школи;

Об'єкт дослідження – вища школа України та українське суспільство в загальноцивілізаційному контексті.

Предмет дослідження – сучасний стан вищої школи України та її залежність від українського суспільства під впливом сучасного загальноцивілізаційного контексту.

Методи дослідження. З метою забезпечення системності, об'єктивності, обґрунтованості й достовірності наукових результатів у дисертації використана сукупність необхідних для цього загальнонаукових, філософських та спеціальних методів дослідження.

Зокрема, в роботі використані такі пізнавальні методи: діалектичний – для дослідження цивілізаційного, суспільного й освітнього процесів у їхньому розвитку та взаємозв'язку; системного – з метою аналізу загальноцивілізаційного контексту, сучасного українського суспільства й вітчизняної вищої школи з огляду на їхню цілісність, структуру і взаємозв'язки; каузального аналізу – для

встановлення й пояснення причинно-наслідкових зв'язків між феноменами цивілізаційного, суспільного й освітнього процесів; індукції – для узагальнення на підставі очевидних фактів й ознак, які не потребують емпіричних доказів, тенденцій, що відбуваються в соціальній дійсності й достовірно репрезентують цивілізаційний, суспільний та освітній процес; дедукції – для переходу в дослідженні від загального до одиничного, виведення одиничного із загального; та інші методи.

Під час аналізу проблеми компетентності в загальноцивілізаційному контексті спирались на такі концепти, як «планетарна свідомість» та «планетарна людина» (Д. Беттельгейзе), «глобальна свідомість» (Римський клуб), «колективний Інтелект» або «колективний Розум» (М. Моїсєєв), «ноосфера» та «ноосферна свідомість» (В. Вернадський, П. Тейяр де Шарден), «надіндивідуальна свідомість» (Е. Дюркгейм), «категоричний імператив» (І. Кант), «Золоте правило» (найдревніша моральна заповідь).

Наскрізь у дослідженні використовується фундаментальна соціально-філософська й соціологічна категорія «соціальне» що відображає особливу об'єктивну й суб'єктивну реальність, яка створюється людьми.

Важливим методологічним рішенням в окресленні формату дисертаційної роботи було визначення авторської позиції в дослідженні вищої школи, українського суспільства й загального цивілізаційного контексту, багатогранність яких неосяжна для аналізу й висвітлення в одному дослідженні будь-якого найширшого формату. Адже різноманітні аспекти як вітчизняної вищої школи, так й українського суспільства й тим паче зовнішнього у відношенні до них цивілізаційного контексту можна досліджувати з різних позицій під різними кутами зору в межах предметних полів різних наук.

Проблеми вищої школи досліджують такі науки, як філософія освіти, філософія науки, соціологія, педагогіка, психологія, управління та ін. Кожна з цих наук обмежена своїм предметним полем та пізнавальними можливостями, щоб претендувати на формат дослідження, яке б дозволяло їм системно досягнути не лише вищу школу в цілому, а й суспільство та їхню взаємозалежність і механізми взаємодії. Це цілком закономірно для відокремлених наук, що з усією очевидністю спостерігається ось уже понад два тисячоліття з тих пір, як вони почали вилітати з гнізда філософії і народжувати ще більш спеціалізовані наукові дисципліни.

Предметне поле соціальної філософії та її методологічно-пізнавальний інструментарій дозволяють системно охопити дослідженням не лише вищу школу як соціальний інститут, а й суспільство, в якому вона функціонує й від якого вона безпосередньо залежна, а також загальноцивілізаційний контекст, який в умовах глобалізації з кожним роком все більше впливає як на окремо взяті суспільства, так і на їхні вищі школи.

Щоб звузати й конкретизувати формат дисертаційного дослідження було обрано світоглядно-компетентнісний підхід, з позицій якого й здійснювався соціально-філософський аналіз стану вищої школи України в суспільному й загальноцивілізаційному контекстах. Такий формат зобов'язав автора зайняти оригінальну

позицію в дослідженні, що дозволило побачити, проаналізувати й висвітлити дещо по-іншому проблеми вищої школи України та причини, що їх породжують.

Наукова новизна в цілому репрезентується авторською концепцією соціально-філософського аналізу, здійсненого за обраною темою відповідно до мети дисертаційного дослідження. У результаті проведеного дослідження:

Уперше:

– проаналізовано зміст Стратегії реформування вищої освіти України до 2020 року, що розгортається на основі нового Закону України «Про вищу освіту», на підставі чого зроблено висновок, що ця Стратегія потребує гуманізації та наповнення національно-патріотичним змістом, оскільки вона має прагматично технократичний і космополітичний характер, що не відображає специфіки перебігу розвитку сучасного українського суспільства й тих цивілізаційних викликів, на які належить Україні гідно відповідати, щоб посісти чільне місце серед цивілізованих країн світу;

– здійснено соціально-філософський аналіз стану сучасного українського суспільства, на підставі якого встановлено, що воно соціально хворе й потребує системного оздоровлення, оскільки соціальні хвороби, якими суспільство вражене, мають системний характер; визначено перелік основних соціальних хвороб та розкрито сутність найбільш небезпечних з них – відчуження влади, соціальний паразитизм, корупція, лобізм, протекціонізм, які блокують цивілізований розвиток України та якість вищої освіти. У тісному взаємозв'язку із суспільним контекстом охарактеризовано загальний стан вищої школи України та визначено, що вона найбільше потерпає від подвійних моральних стандартів, корупції та протекціонізму некомпетентності;

– розкрито сутність світоглядної компетентності, що полягає у відповідності світогляду, яким керується особа чи певна спільнота людей у своїй діяльності, тим статусам і ролям, у межах яких ця діяльність ними здійснюється. Обґрунтовано, що неадекватність світогляду може звести нанівець будь-яку професійну компетентність. Навіть найвища професійна компетентність не здатна компенсувати брак світогляду, що з беззаперечною переконливістю підтверджує сучасна українська соціальна дійсність;

– обґрунтовано необхідність розв'язання проблеми компетентності з позицій її вимірності, зокрема, на: локальному рівні – індивідуально та в межах окремої організації; суспільному рівні – у масштабах сім'ї, місцевого соціуму, регіону та держави в цілому; глобальному рівні – між державами, у масштабах регіональної та глобальної цивілізації. Пояснено, що у часі цю проблему теж не можна розв'язати раз і назавжди – чи в один якийсь момент, чи то протягом якогось певного періоду, оскільки ця проблема для сучасної цивілізації має перманентний характер. Тому в часі вона має оперативний, поточний, перспективний, стратегічний, життєвий і космічний виміри;

– запропоновано концептуальну схему інтерпретації протиріччя між соціальним і технічним у цивілізаційному розвитку людства, що унаочнює зазначене протиріччя як фундаментальну проблему техногенної цивілізації,

оскільки науково-технічний прогрес має неперервний лінійно-поступальний характер, а розвитку соціального притаманна дискретність. Загальний соціальний прогрес супроводжується злетами й падіннями, тобто соціальною еволюцією та зворотнім їй процесом. Злети й падіння мають місце як у межах життя конкретної людини, так і в масштабах існування не лише країн, а й цивілізацій. У проявах соціальної дееволюції з усією очевидністю постає проблема неадекватності людини в користуванні набутками науково-технічного прогресу;

Уточнено:

– сучасну місію вітчизняної вищої школи, яка з огляду на особливості перебігу цивілізаційного розвитку України має бути значно масштабнішою в порівнянні з місією західноєвропейських університетів, оскільки останні виконують стабілізуючу роль у суспільному розвитку своїх країн, тоді як вітчизняні вищі навчальні заклади покликані до виконання пропедевтичної місії в розвитку українського суспільства;

– що можливості вітчизняної вищої школи як засобу цивілізаційного визначення студентської молоді надзвичайно ускладнені тим, що в сучасному українському суспільстві нехтується мораль, сповідується цинічний прагматизм і культивуються світоглядні цінності, які докорінно відрізняються від світоглядних цінностей успішних цивілізованих країн світу й зокрема Європи, в яку має інтегруватись Україна разом зі своєю системою вищої освіти;

– концептуальні зауваження щодо модернізації вітчизняної системи вищої освіти під прапором Болонського процесу, одне з яких полягає в застереженні від механізму селекції, що може працювати в односторонньому напрямку за принципом «краще Європі, а гірше Україні». Для того щоб упередити й по можливості локалізувати небезпечні наслідки дії такого механізму, потрібна адекватна державна політика, яка уберегла б нашу країну від втікання інтелекту як у Європейський простір вищої освіти й науки, так і на зарубіжні ринки праці.

– застереження щодо культивування гасла «суспільства знань» як метаморфози сцієнтизму технократичного штибу, під яким знання розглядаються й пропагуються як потенційне благо-самоцінність, а поза увагою при цьому залишається те, що вони мають потенційну силу руйнації, коли спрямовуються на творення зла, а не добра, що стає очевидним у процесуальності та реальному втіленні знань. З'ясовано, що не знаннями визначається якість суспільства, а навпаки, суспільство визначально впливає на якість знань, а головне – їхню затребуваність та спрямованість у вимірах добра чи зла в об'єктивації соціального буття як реальності;

– сутність «грамотного» й «розумного» в життєвих виявах людини, що дозволило не лише глибше усвідомити нетотожність цих понять, а й аргументовано стверджувати, що грамотність, відірвана від розуму, в умовах техногенної цивілізації несе реальну загрозу існуванню людського роду;

Набуло подальшого розвитку:

– інтерпретація сутності цивілізаційного цинізму як «усвідомлено хибної свідомості» (за П. Слотердайком), що постає в суспільному житті джерелом зла,

оскільки він маскується під мораль і добро, вульгарно маніпулюючи поняттями та їхніми смислами, коли хіба видається за істину, а істина тлумачиться як хіба. Встановлено, що визначальна роль як у породженні, так і нівелюванні цинізму в суспільстві в цілому чи в окремому соціальному середовищі належить владним суб'єктам, які мають панівний статус і визначально впливають на об'єктивацію соціальної дійсності в тому соціальному просторі, який їм підпорядкований чи підконтрольний. На підставі ретроспективного огляду радянського режиму влади, зробленого крізь призму пострадянської соціальної дійсності, стверджується, що авторитаризм є найпотужнішим джерелом цинізму в суспільстві. При цьому визначено, що гуманітарні знання використовуються авторитарними режимами влади як основний засіб цинічного маніпулювання свідомістю й деформування світогляду та об'єктивації хибної соціальної дійсності. З цього твердження випливає – чим менше в суспільстві чи окремому соціальному середовищі авторитаризму, тим менше буде в ньому й цинізму. Тому спершу треба стримувати авторитаризм, а вже потім долати його цинічні наслідки;

- пояснення системного протиріччя між нелінійним перебігом освітнього процесу та лінійним (адміністративно-бюрократичним і так званим «ручним») управлінням ним, що блокує створення необхідних умов, які сприяли б переведенню творчих процесів, зокрема виховання, навчання та науково-пошукової діяльності в оптимальний режим саморегулювання з векторами їхнього розвитку в напрямку досягнення цілей, що відповідають місії вищої школи;

- обґрунтування актуалізації особистості студента як важливого фактору розвитку вищої школи, який не задіяний в сучасному українському суспільстві, оскільки воно не мотивує широкий загал студентів до здобуття високоякісної вищої освіти. Результатом не актуалізованої, отже невмотивованої особистості студента до здобуття реальної компетентності є ескалація номінальної вищої освіти у вигляді легалізованої її фальсифікації на вітчизняних теренах. Першопричиною такої деактуалізації особистості студента є відсутність цивілізованого конкурентного середовища в Україні та протекціонізму некомпетентності, яким наскрізь пронизане сучасне українське суспільство. Визначені індикатори, за якими можна діагностувати наявність фальсифікації вищої освіти в освітньому середовищі групи, курсу, факультету, закладу вищої освіти та в цілому суспільства;

- концепція соціалізації особистості студента. Запропонована концептуальна модель процесу соціалізації особистості студента орієнтує на опосередковане управління її розвитком через створення необхідного освітнього середовища, яке протягом студентського життя своїми умовами у вищому закладі освіти як мінімум не призводило б до деградації особистості студента, а як максимум – сприяло б її саморозвитку й самореалізації;

- обґрунтування демократизації як безальтернативного шляху системного оздоровлення сучасного українського суспільства та його вищої школи й засобу подолання некомпетентності, оскільки лише в умовах демократії можливо розбудувати правову державу й створити цивілізоване конкурентне середовище,

завдяки чому сформуються й запрацюють суспільні механізми здорової соціальної селекції.

Теоретичне та практичне значення дослідження полягає в тому, що запропонована концепція соціально-філософського аналізу суттєво розширює пізнавальні можливості в наукових дослідженнях проблем вищої школи, оскільки дозволяє не лише з'ясувати її внутрішні інституційні причини, а й досягнути суспільні механізми та загальноцивілізаційні чинники, що породжують ці проблеми. Адекватне визначення та з'ясування сутності причин, що зумовлюють ті чи інші проблеми, є висхідною умовою й запорукою їхнього успішного практичного розв'язання.

Отримані наукові результати дозволяють зміцнити методологічну основу досліджень проблем техногенної цивілізації, суспільного розвитку, освітніх процесів та розширити світогляд тих, хто в тій чи іншій мірі переймається цією проблематикою. Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані в розробці, формуванні та здійсненні освітньої політики й практики. Вони актуальні для перспектив цивілізаційного розвитку сучасного українського суспільства.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною дослідницькою роботою, що здійснювалась автором протягом 2000–2014 рр. Результати дисертаційного дослідження, що репрезентуються положеннями наукової новизни та висновками, одержані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Отримані результати та положення дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданні відділу якості вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України, були оприлюднені на науково-практичних, науково-теоретичних конференціях та засіданнях круглих столів.

Основні ідеї, положення й практичні рекомендації були викладені в тезах і доповідях автора на більш ніж 50 міжнародних, всеукраїнських, регіональних наукових конференціях і семінарах, серед яких: Методологічний семінар «Філософія освіти XXI століття: проблеми і перспективи» (м. Київ, 2000 р.); Міжнародная науково-практическая конференция «Воспитание в контексте социальной адаптации студенчества» (м. Харків, 2003 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Реформування системи аграрної вищої освіти в Україні: досвід і перспективи» (м. Київ, 2005 р.); VII Міжнародна науково-практична конференція «Молодь в умовах нової соціальної перспективи» в Житомирській філії університету «Україна» (м. Житомир, 2005 р.); III Всеукраїнська науково-методична конференція «Безперервна освіта в Україні: реалії та перспективи» (м. Івано-Франківськ, 2006 р.); Міжнародна науково-практична конференція: «Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору» (м. Київ, 2006 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології» (м. Умань, 2008 р.; м. Ялта, 2013 р.); Методологічний семінар АПН України «Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України» (м. Київ, 2009 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Філософські

проблеми сучасності» (м. Херсон, 20 листопада 2014 р.); щорічні звітні наукові конференції Інституту вищої освіти НАПН України (м. Київ, 2007–2015 рр.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено в 77 публікаціях, з яких 3 індивідуальні монографії та 36 одноосібних статей у наукових фахових філософських виданнях (з них 4 – в закордонних наукових виданнях та виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз даних), 38 – в інших наукових виданнях, матеріали конференцій.

Кандидатська дисертація «Формирование оптимальных искусственных насаждений в свежей грабовой дубраве Подолии» за спеціальністю 06.03.01 – «Лісові культури, селекція, насінництво та озеленення міст» захищена у 1987 р. в Українській сільськогосподарській академії. Її матеріали не використовувалися у тексті докторської дисертації.

Структура дисертації у вигляді монографії відповідає меті та завданням дослідження, складається зі вступу, п'яти розділів і двадцяти чотирьох підрозділів, висновків та списку використаних джерел, що включає 429 найменувань. Загальний обсяг становить 674 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «Вітчизняна вища школа в контексті сучасного українського суспільства» розкрито сутність основних понять дисертаційного дослідження, аналізується його джерельна база, а також обґрунтовується методологія проведення дослідження, формулюється проблема та аналізується стан її наукової розробки. Також здійснено критичний аналіз перебігу цивілізаційного розвитку сучасного українського суспільства, з'ясовано і обґрунтовано місце та роль вищої школи України крізь призму соціальних чинників.

Осміслено місію вищої школи України в контексті світової трансформації університетської освіти й цивілізаційного розвитку сучасного українського суспільства. Акцентовано увагу на тому, що дуже важливим аспектом у контексті новітньої реформи вітчизняної вищої освіти та її інтеграції в Європейський простір вищої освіти й науки в умовах глобалізації є усвідомлення й адекватне розуміння криз, які має долати сучасна цивілізація, в тому числі кризу вищої школи в образі класичних університетів. Обґрунтовано необхідність збереження ідентичності класичних університетів з врахуванням впливу суспільства на вищу школу, оскільки «уроки історії» є повчальними не лише для української держави як провідного й керівного суспільного інституту, а й для вищої школи – ключового в умовах ноосфери соціального інституту, надзвичайно важливого в забезпеченні консолідації українського суспільства й становлення України як національної держави.

Ключові проблеми трансформації університетської освіти у зв'язку з глобалізацією і формуванням «суспільства знань» створюють концептуальне підґрунтя для системного підходу в розгортанні дослідження сучасного стану

вітчизняної вищої школи та дають підстави стверджувати, що некоректно досліджувати вищу школу як соціальний інститут у відриві від суспільного контексту.

Здійснено соціально-філософський аналіз сучасного стану українського суспільства. За введеною автором оціночною шкалою (абсолютно здорове суспільство, здорове, хворе, тяжко хворе та безнадійно хворе суспільство) обґрунтовується теза про те, що українське суспільство в соціальному плані є тяжко хворим. Соціальні хвороби, не лише блокують успішний цивілізований розвиток українського суспільства, а й загрожують розбудові та зміцненню української державності, отже й незалежності України.

У цілому ж сучасний стан українського суспільства актуалізує необхідність невідкладних системних змін у суспільних відносинах, які закладали б механізми локалізації та нейтралізації соціальних хвороб, що набули масштабів епідемій у його соціальному просторі. Адже доки не відбудеться системного оздоровлення українського суспільства, доти його цивілізоване майбутнє залишатиметься примарно-невизначеним, що позбавляє Україну як незалежну державу історичної перспективи.

У соціально хворому суспільстві не доводиться сподіватись на здоровий стан його соціальних інститутів. Вітчизняна вища школа відноситься до найважливіших соціальних інститутів, без якого неможливо навіть уявити, а не те щоб забезпечити сучасний цивілізаційний розвиток. Тому цілком закономірно, що вища школа України системно вражена тими ж соціальними хворобами, від яких потерпає і її суспільство. Інтегральною ознакою її стану логічно вважати якість вітчизняної вищої освіти. Попри наявність окремих досягнень вітчизняної вищої школи й позитивних зрушень у її модернізації, зокрема в напрямку євроінтеграції, за останні два десятиріччя спостерігається тенденція зниження якості вищої освіти в Україні. Такий результат зумовлений не лише внутрішньо інституційними проблемами, а і впливом негативних чинників суспільного контексту. Найбільш деструктивно на стан і результати діяльності вищої школи впливають корупція, протекціонізм некомпетентності, подвійні моральні стандарти, культивування цинічного прагматизму.

У другому розділі **«Проблема компетентності в загальноцивілізаційному й суспільному контекстах»** проаналізовано ключову роль світоглядної компетентності в діяльності сучасної цивілізації, що зумовлює необхідність формування адекватного не лише наукового й теоретичного, а й практичного світогляду, в основі якого мають бути ті загальні цінності, що скеровують людську діяльність на збереження й розвиток земного буття та успішне продовження й благополучне проживання людського роду. Щоб успішно розв'язувати проблематику компетентності в глобальному земному вимірі, необхідно спиратись на такі світоглядно-методологічні засади, які б дозволяли досягнути цей вимір та його складові як за змістом, так і в просторі та часі.

З'ясовано атрибути доцивілізаційного й цивілізаційного людства, завдяки чому осмислено і визначено сутність власне цивілізаційного. Узагальнене

порівняння доцивілізаційних і цивілізаційних набутоків дало можливість дійти висновку, що цивілізаційне не заміщує, а розвиває доцивілізаційне надбання людиною у своєму еволюціонуванні з тваринного світу до сучасного періоду, коли людство витіснило себе з біосфери і вштовхнуло у ноосферу, де його буття зіткано й тепер уже постійно тчеться знаннями. Цивілізаційний прогрес забезпечується насамперед інтелектом і духовністю як результатом соціальної еволюції, а не лише одним здоровим тілом, що було запорукою виживання людського роду в попередні епохи. Узагальнюючим критерієм цивілізаційного рівня й стану суспільства є людський вимір. У силу цього акцентовано увагу на визначенні й тлумаченні сутності та ознак грамотного й розумного у відношеннях людини не тільки до соціальних систем, а й до всього навколишнього світу, тобто до буття. Оптимальним для забезпечення гармонійного співжиття людей і продовження роду людського є грамотне й водночас розумне відношення людини до буття у всіх виявах своєї життєдіяльності. Антиподом згаданих вище парі характеристик є неграмотне й нерозумне відношення людини до світу, що має розцінюватись як найбільш небезпечне. Тобто найбільш небезпечними є прояви цинізму як цивілізаційного феномену, що деформує свідомість і соціальну дійсність. Адекватне розуміння та усвідомлення згубної дії цивілізаційного цинізму для земного буття можна без перебільшень вважати однією з наріжних світоглядно-методологічних засад у розв'язанні проблеми компетентності в глобальному земному вимірі. Небезпечним джерелом цивілізаційного цинізму є авторитаризм, а в тоталітарній формі він його множить без будь-яких обмежень.

У цьому зв'язку досліджено феномен цинізму як усвідомлено хибної свідомості тоталітарної ідеологічної доктрини Радянського Союзу, що цинічно силоміць втілювалась у соціальну дійсність. Цинізм дозволив тоталітарному режимові радянської влади не лише експериментувати на людях, а й деформувати їхню свідомість і світогляд таким чином, що значна частина радянського суспільства почала сприймати такий режим, незважаючи на його багатомільйонні жертви, як найбільш справедливий і гуманний. Це досягалось шляхом силового, директивного, адміністративного насадження в реальне життя людей хибних гіпотез, схем, моделей, які були догматизовані, канонізовані, сакралізовані, що дозволило цей нелюдський соціальний експеримент розтягнути майже на століття. До факторів, що сприяли тривалості такого соціально-політичного експериментування, слід віднести спекулювання на ідеях, які співзвучні загальноновизнаним ідеалам людства, а також страх громадян можливого відторгнення суспільством, де колективні інтереси домінували над індивідуальними, та загрози жорстокого покарання авторитарною системою, яка культивувала колективізм для посилення своєї влади над особистістю людини. Такий нелюдський соціальний експеримент базувався не на природничих і технічних, а у першу чергу на соціально-гуманітарних знаннях. І більше того, власне гуманітарні знання слугували для тоталітарної влади основною антигуманною соціальною зброєю, з допомогою якої стали можливими такі її безчинства зі своїм народом. Це зайвий раз підтверджує, що під назвою й формою

може приховуватись зовсім інший і навіть протилежний зміст. Гуманізм і демократія як поняття доволі часто використовуються спекулятивно, прикриваючи зовсім іншу сутність, яка, об'єктивуючись у соціальній дійсності, стає очевидною.

Зроблений компаративістський аналіз двох систем влади – колишньої радянської, яка була доктринально заідеологізованою, й нинішньої української, що не лише деідеологізована, а й стає все помітніше деморалізованою, дозволяє побачити в цих системах не лише розбіжне, але й спільне. У попередній системі авторитаризм, свавілля, цинізм у відношенні до народу прикривались владою рад, що за визначенням ідеологічної доктрини вважалась демократичним інститутом. Нині авторитаризм, свавілля, цинізм владних суб'єктів прикривається задекларованою в Конституції України демократією. Невідповідність, тобто неадекватність влади своїй суспільній місії та історичній ролі, логічно визначати як її некомпетентність, у першу чергу світоглядну.

Інтерпретація сутності істини, правди, справедливості дозволила з'ясувати, що деформація соціальної дійсності розпочинається з цинічної підміни понять, якими вона позначається. Визначальну роль у влаштуванні людського соціуму відіграє не реальний стан його дійсності, а те, чим і як позначена ця дійсність, тобто інформацією й знаннями, поява яких інколи передуює виникненню самої соціальної дійсності. Звідси актуалізується проблема суб'єктивної ролі того, хто цю інформацію й знання продукує та використовує. Критерієм істини в соціальній дійсності є правда. І коли правда про соціальну дійсність замовчується чи взагалі нехтується, цим спотворюється істина. Якщо така спекулятивність є в політиці, то це не повинно бути в науці й освіті, які мають прагнути до істини й сповідувати її та формувати адекватний теоретичний рівень суспільної свідомості. У протилежному разі наука й освіта стають різновидами політики. Коли науки, які переймаються дослідженням соціальної дійсності, стають спекулятивно угодними політиці, така політика, завдячуючи цим наукам, стає сліпою й неадекватною, оскільки із втратою істини вона втрачає орієнтири в соціальному просторі й часі, де розповсюджується її вплив.

Людство зробило ставку на закони, що є атрибутом цивілізації, яка у свою чергу розцінюється як модус людства на незначному відрізку його еволюційного шляху. Разом з тим мораль ніколи не може бути підміненою законами, оскільки без моралі людство приречене на самознищення.

Висвітлено проблеми компетенції церкви й компетентності церковних служителів у підтриманні моралі й злагоди в суспільстві. Під компетенцією у контексті свого дослідження автор розуміє не лише коло повноважень, а й місію та суспільну роль церкви як важливого соціального інституту в забезпеченні моралі й злагоди в суспільстві. Це має бути запорукою як подолання цинізму влади, так і розбрату серед громадян та забезпечення соціальної стабільності як підґрунтя успішного суспільного розвитку. Місія церкви – нести в народ слова Правди й бути на сторожі Правди, що йде від Бога, з Небес, а не підміняти її чиймись тимчасовими й примхливими земними інтересами, що далекі не лише від

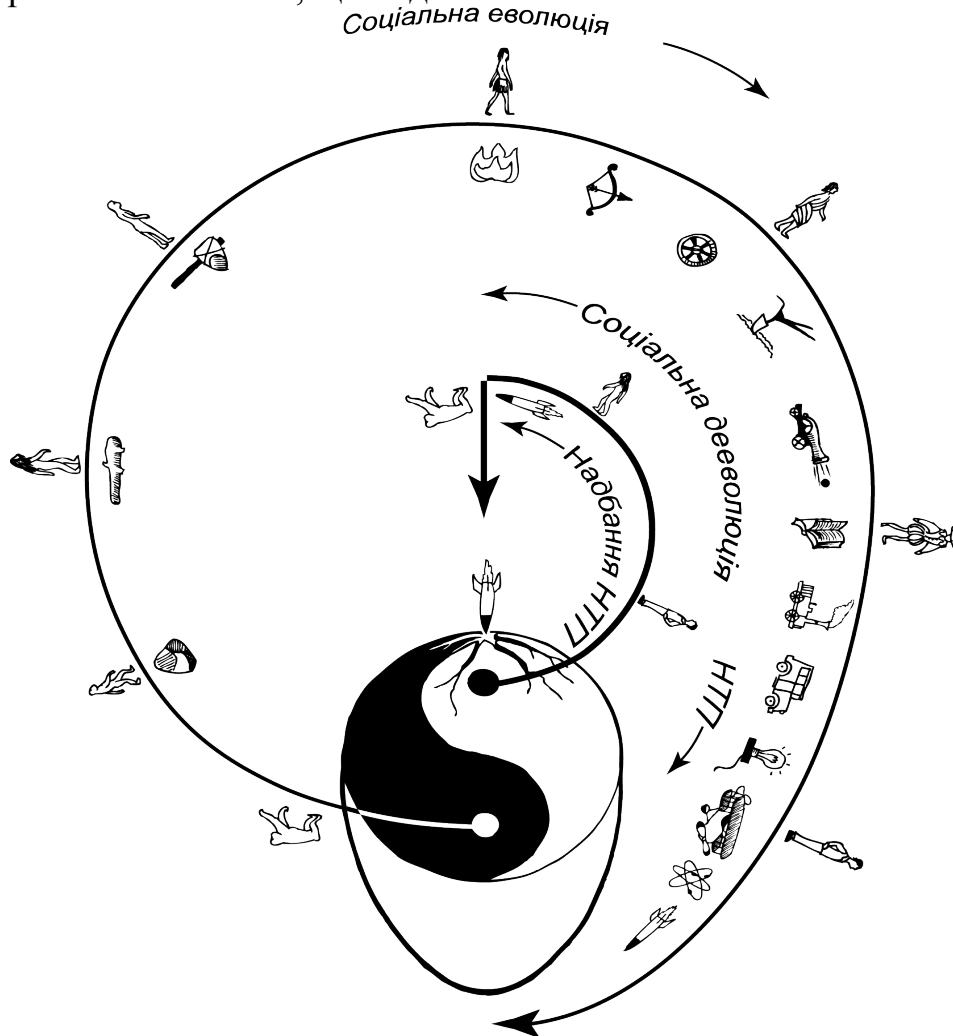
правди, а й від земної істини. При осмисленні сутності компетентності церковних служителів будь-яких релігій, а не лише православної, унаочнюється значущість, окрім необхідних знань, умінь і навичок, що передбачає певна професійна діяльність, ще й моралі, совісті, інших людських цінностей як необхідних складових світоглядної компетентності, без наявності яких вона унеможлиблюється чи стає недосяжною. Тут мова йде не лише про опановані людиною знання, її розум, а й про здатність до милосердя, співучасті й співпереживання, тобто всього того, що ми співвідносимо з душею й серцем людини. Це підтверджує актуалізацію людського виміру компетентності в будь-яких сферах діяльності на протигагу утилітарно-технократичному, що традиційно культивується в соціальній дійсності. Адже освіта легітимізується в суспільстві виключно через знання й, до певної міри, уміння й навички, тобто стерилізований професіоналізм. Те, що співвідноситься з людськими якостями, лише декларується як належне, але ігнорується й не вимагається як дійсне. Нині прагматизм, причому цинічного штибу, домінує над духовними цінностями в сучасній Україні. Тому називати церковне будівництво духовним відродженням не лише некоректно, а й цинічно. Автором розглянуті можливі наслідки й небезпеки для цивілізаційного розвитку від симбіозу влади й церкви, коли пріоритетом стають не служіння Богові й народу, а персональна вигода владних суб'єктів і церковних служителів будь-яких конфесій, а не лише православної.

Обґрунтовано актуальність проблеми компетентності з позицій її вимірності та розглянуто протиріччя соціального й технічного як фундаментальна проблема сучасності. Актуалізація проблеми компетентності з позицій її вимірності окреслює загальний соціальний контекст у просторі й часі, з огляду на який мають визначатись підходи в дослідженнях і шляхи розв'язання проблеми формування індивідуальної компетентності студентів і випускників вищої школи, яка функціонує в умовах ноосфери та глобалізації земної цивілізації. Здійснені критичний аналіз та аргументація підтверджують і не залишають вагомих сумнівів щодо залежності вищої школи як соціального інституту від суспільного і загальноцивілізаційного контекстів. Визначально вища школа залежить від затребуваності цінностей, які сповідаються в цих контекстах, і запиту на реальну компетентність у конкретних сферах діяльності. Чим більші у людському вимірі вимоги до цінностей і реальної компетентності, тим легше вищій школі виконувати свою суспільну місію. Таке зближення належного й дійсного спостерігається в суспільствах зі сталими демократіями й правовими державами.

Людство в процесі свого цивілізаційного розвитку, створивши ноосферу та ввійшовши в епоху знань, для того щоб зберегти свій статус-кво в ній і не бути відкинутим до своїх витоків або взагалі не довести себе до самознищення та підтримувати поступальні тенденції у своєму прогресі, змушене постійно вирішувати двоєдину проблему олюднення знань. По-перше, у їхньому відтворенні через свідомість кожної людини, що народжується, й, по-друге, у використанні цих відтворених оживлених знань у всіх життєвих виявах людини без шкоди для людства у всіх поколіннях можливого космічного часу, що

відведений у Всесвіті для життя людського роду. При цьому друге є пріоритетом у відношенні до першого, що має означати й передбачати певні обмеження, аж до введення мораторію і навіть табу на продукування нових і відтворення вже напрацьованих знань, якщо людство буде безсилим у користуванні ними без шкоди й загрози самознищення.

Життя на планеті Земля, на якій людський рід зародився, поширився, розвинувся й подорожує у Всесвіті, потребує посиленого захисту, оскільки воно дедалі стає все більш крихким і вразливішим. Це в значній мірі зумовлено протиріччям між розвитком технічного й соціального, яке в умовах техногенної цивілізації трансформувалось у фундаментальну проблему людства. Для інтерпретації й глибшого розуміння та усвідомлення зазначеного протиріччя автором запропонована схема, що подається нижче.

Концептуальна схема інтерпретації протиріччя між соціальним і технічним у цивілізаційному розвитку людства

Сутність цього протиріччя полягає в тому, що науково-технічний прогрес має неперервний лінійно-поступальний характер, а розвитку соціального притаманна дискретність. Загальний соціальний прогрес супроводжується злетами й падіннями, тобто соціальною еволюцією та зворотнім їй процесом.

Злети й падіння мають місце як в межах життя конкретної людини, так і в масштабах існування не лише країн, а й цивілізацій. У проявах соціальної дееволюції з усією очевидністю постає проблема неадекватності людини в користуванні набутками науково-технічного прогресу, що загрожує земному буттю.

Зазначене протиріччя нині підтверджує Росія, яка проявом своїх середньовічного штибу неокolonіальних амбіцій віроломно зруйнувала мирний світовий порядок, що кропіткими зусиллями всієї земної спільноти, розбудовувався протягом останніх сімдесяти років. В технічному відношенні Росія володіє найсучаснішими надбаннями науково-технічного прогресу, в тому числі зброєю масового знищення, а в соціальному вимірі вона зараз поводить себе як варварська загарбницька держава темного середньовіччя. Така неадекватність соціального стану суспільства рівню його технічного оснащення в Росії створила реальну загрозу не лише Україні, а й усьому світові.

Тому, щоб забезпечити людство від неадекватності в поведженні з надбаннями науково-технічного прогресу, які можуть привести до його самознищення, необхідно надавати пріоритет відповідним інноваціям в розвитку соціального. З огляду на розвиток сучасної цивілізації крізь призму зазначеного протиріччя стає очевидним, що легше забезпечити розвиток й удосконалення технічного, ніж соціального. Це підтверджує те, що технічне, яким би воно не було складним, все ж простіше за соціальне.

Обґрунтована власна позиція автора в сприйнятті, розумінні та ставленні до синергетичного й системного підходів як універсальних, міждисциплінарних методів науки й практики. Людина під час перебування в цьому світі кожним своїм рухом чи то думкою, чи тілом, здійснює вплив на ту чи іншу систему, й сама весь час перебуває в контексті й під впливами певних систем, у тому числі й у вигляді зворотних зв'язків як реакція на дії й у цілому діяльність людини. Синергетичний і системний підходи націлюють і дозволяють сформулювати певні відправні положення, спершись на які можна зробити коректну інтерпретацію можливостей буття реагувати на втручання в нього людини як суб'єкта його творення, тобто тоді, коли людина є суб'єктом, а не об'єктом дії.

Виходячи з того, що буття в хаосі найменш стійке, то, для того щоб у ньому відбулися непередбачувані й швидкі зміни, може бути достатньо незначних зусиль й затрат енергії. Хаос робить буття не лише мінливим, нестійким, а й вразливим до будь-яких втручань у нього. Сталість і стійкість буття з'являються тоді, коли воно впорядковується в певні системи. У такому стані буття менш вразливе від втручань у нього й потребує значних зусиль та енергії для його структурних змін. З іншого боку, залякність буття в системах, які не змінюються, консервує його й призупиняє розвиток. Такий стан застигlosti й консервування може мати місце як у межах окремих систем та їхніх підсистем, так і на рівні надсистемних утворень.

Досягаючи власних локальних і глобальних цілей, державне утворення демонструє компетентність на своєму рівні. Але якщо такі досягнення робляться за

рахунок інших держав та їхніх народів і майбутніх поколінь землян, це слід кваліфікувати як неадекватність буття, отже некомпетентність, що постійно породжує все більші й гостріші проблеми для людства. З'ясовано можливості буття, яке упорядковане в певні системи (абстрактні, технічні, біологічні, екологічні та соціальні), протистояти неадекватним діям людини, тобто її некомпетентності. Соціальні системи як найскладніші серед тих, з якими людина стикається у своєму бутті, вимагають від неї найвищого рівня компетентності, щоб звести до мінімуму її помилкові втручання в їхнє функціонування.

Розглянуто проблему збалансування свободи людини в користуванні знаннями адекватною відповідальністю. Успішне розв'язання цієї проблеми залежить від контексту соціальної дійсності, де застосовуються чи забороняються ті чи інші знання. Основна увага зосереджується на тих засадах, що провокують людину на самовпевнене авантюрно-зверхнє ставлення до соціальних систем і роблять останні такими беззахисними проти некомпетентних впливів владних суб'єктів.

У цьому відношенні автор експертним шляхом з'ясовує абриси ситуації в соціальному середовищі суспільства, яка сформувалась у ньому за роки нашої незалежності, стосовно можливостей культивування конформізму в громадянах України. Зроблено висновок про наявність у нашому суспільстві критичної маси того соціального субстрату, який дозволяє культивувати конформізм тотально, що виключає в такому соціальному просторі незворотне утвердження демократії як задекларованої форми устрою нашої держави, що має на сьогодні лише загальну конструкцію, яка тримається на чесному слові влади.

Щоб розірвати замкнене коло соціальних пороків та хвороб, якими системно вражене сучасне українське суспільство, необхідно зімкнути в систему розірване коло демократії на його теренах. Для цього треба вилікувати інститут влади від синдрому набутого імунodefіциту. Імунітет влади демократичної держави формується самодостатністю її народу в здійсненні контролю й збалансуванні адекватною відповідальністю свободи владних суб'єктів у їхній поточній діяльності на всіх ієрархічних щаблях суспільства. Така самодостатність народу неможлива без вільних і незалежних, у тому числі від влади, громадян. Шлях до такої волі й незалежності пролягає через здійснення продуктивної праці, суспільно-корисної діяльності, яка дозволяє громадянам не лише виживати, животіючи, а й відтворювати себе гідно й повноцінно як людину у всіх життєвих вимірах. А це залежить від тих умов і рівних можливостей за принципами справедливості та невідчужуваних громадянських прав, які має створювати в суспільстві держава як інститут влади.

У **третьому розділі «Цивілізаційне визначення модернізації вищої освіти України»** досліджено трансформаційні та модернізаційні процеси, що відбуваються в освітньому просторі України, крізь призму її цивілізаційного визначення.

Здійснено критичний аналіз поняття «суспільство знань» під кутом зору метаморфоз технократичного сцієнтизму. Власне, в трансформації

словосполучення «суспільство знань» в модне гасло, під яким треба впевнено й без будь-яких застережень крокувати в чергове «світле» майбутнє людства, прихована небезпека завуальованого технократизму, а значить і проблема, яка потребує відповідної рефлексії, критичного аналізу, всебічного дослідження та висвітлення як спонуки для плідної наукової дискусії. А це в свою чергу має слугувати запорукою завчасному запобіганню негативним наслідкам чергової компанійщини, до чого українське суспільство має схильність у суспільних перетвореннях. Щоб переконатись у здатності «суспільства знань» до подібних метаморфоз, автор ставить ряд питань, зокрема: «Яких знань? Хто скористається знаннями? Заради чого будуть використані знання? За якими критеріями можна виділити суспільство знань серед інших суспільств, що не підпадають під таке визначення?» та шукає відповіді, які ґрунтуються на очевидних і несуперечливих наукових положеннях.

Проаналізовано місію вищої школи як засобу цивілізаційного визначення студентської молоді. Доведено, що негативні тенденції в сучасному українському суспільстві деморалізують студентську молодь, не мотивують її до здобуття якісної вищої освіти, оскільки не відкривають життєві перспективи для молодої людини за порогом вищого навчального закладу. Дослідження дозволяє передбачити найбільш вірогідні варіанти цивілізаційного визначення сучасної української молоді завдяки вищій освіті. Оскільки українське суспільство зараз і в найближчому майбутньому не гарантує утвердження справжніх цивілізаційних цінностей, принаймні для незахищених верств населення, до яких відноситься переважна більшість українських громадян, то слід очікувати, що певна частина нашої молоді буде орієнтуватись на пошук відсутнього, але бажаного цивілізаційного визнання й реалізації своєї особистості за межами України. Автор обґрунтовує, що вищі навчальні заклади за своїм соціокультурним потенціалом є доволі самодостатніми, щоб запропонувати студентам спрямованість на користь добра, створити умови, в яких вони б не через повчання та менторські настанови, а своїми світовідчуттям, світосприйняттям і світобаченням за роки навчання в такому альтернативному (до негативних реалій соціуму) середовищі змогли відчутти себе людьми, через власні самовизначення і вибір дійти до усвідомлення в цьому відчутті найвищої цінності, яка б слугувала їм мірилом і дороговказом у проектуванні та здійсненні свого життя. Тому вищій освіті як фактору цивілізаційного визначення молоді альтернативи немає, оскільки є очевидною вирішальна роль знань у цивілізаційному розвитку людства. Більш того, вищу освіту за наявними властивостями й ознаками, які відповідають критеріям цінності, можна розглядати як ціннісний фактор у цивілізаційному визначенні молоді. Який, на жаль, через культивування цинічного прагматизму під прикриттям протекціонізму некомпетентності у соціально хворому українському суспільстві, належним чином не спрацьовує.

Здійснено аналіз ситуації в системі вищої освіти України, що склалася внаслідок реалізації Болонського процесу на теренах України. Розглянуто як позитивні, так і негативні сторони цього процесу. Для уникнення надмірної

абсолютизації ролі Болонського процесу як локомотиву чи інструменту адаптації вітчизняної вищої освіти до вимог сучасної модернізації українського суспільства та інтеграції його у Європейську спільноту держав автор пропонує діалектичний підхід: розглядати не лише трансформацію вищої освіти України в контексті Болонського процесу, а й останній – у контексті модернізації сучасної вітчизняної вищої освіти; бачити як межі відповідності трансформації вищої освіти України вимогам Болонського процесу, так і можливості останнього в досягненні нагальних модернізацій українського освітнього простору; системно підійти як до розв'язання проблеми об'єктивно неминучої інтеграції в міжнародний освітній простір, так і до застереження України від розчинення вітчизняної освіти в такому контекстуальному входженні і втратою нею національної ідентичності; осмислити та усвідомити соціальні механізми, які включаються з входженням у Болонський процес та матимуть вплив і наслідки не лише в контексті вищої освіти, а й суспільства в цілому.

У цьому зв'язку треба вибудовувати нашу політику, що пов'язана з приведенням у відповідність законодавчих та нормативних актів, зі збереженням кращих надбань, здобутків, традицій у вищій школі, із здійсненням конкретних дій та заходів, що спрямовані на реформування, модернізацію нашого освітнього, наукового, економічного, політичного простору таким чином, щоб максимально скористатись позитивним впливом механізмів, які формує й запускає в дію Болонський процес, та звести до можливого мінімуму потенційні негативні наслідки дії цих механізмів для нашого суспільства.

Проаналізовано проблему забезпечення високої якості вітчизняної вищої освіти в ретроспективі й сучасності українського суспільства. Порівняння розбіжностей між формою й змістом вітчизняної вищої освіти позбавляє ілюзій щодо поліпшення її якості у формальні й бюрократичні способи. Адже те, що за попередні тридцять п'ять років, незважаючи на проведення низки освітніх реформ у вітчизняній вищій школі, спостерігається тенденція погіршення якості вищої освіти, є цьому неспростовним підтвердженням. Це означає, що визначальні причини такого погіршення перебувають за межами вищої освіти як соціального інституту, отже в суспільному контексті. Звідси випливає логічний висновок, що не можна системно реформувати чи модернізувати вищу школу без змін у суспільстві в цілому, зокрема тих його сфер, що впливають на стан вищої освіти. Адже наша вища школа, як би ми її формально не лаштували під критерії й ознаки вищої освіти західноєвропейських держав чи тих же США, своїм соціальним середовищем є органічною частиною свого суспільства, а не чужого. Як наша країна відрізняється від західноєвропейських країн з демократично-правовими державами та якістю життя, так і наша вища освіта не схожа на їхні вищі школи.

У четвертому розділі «Вітчизняна вища школа: концептуальний аналіз сучасного стану крізь призму актуалізації особистості студента» проаналізовано сучасний стан вітчизняної вищої школи крізь призму актуалізації особистості студента, яка за період навчання потрапляє в контекст

соціокультурного середовища вищого навчального закладу, що у свою чергу перебуває під впливом суспільного й глобального цивілізаційного контексту.

Здійснено системний аналіз концептуальних засад діяльності вищої школи, що мають світоглядно-методологічний характер. Саме через усвідомлення сутності цих засад, а саме освіти, навчання, виховання, соціалізації як понять і процесів та їхньої здатності досягнути особистість, яка постає й розгортається як соціальний феномен у просторі й часі в межах життя людини, і можна побачити не лише звуженість та обмеженість педагогічної парадигми вищої школи, а й розбіжності між належним і дійсним результатами діяльності цього надважливого соціального інституту суспільства, що функціонує в умовах ноосфери.

У здійсненні системного аналізу зазначеної проблеми були з'ясовані наступні питання: 1) ступінь розмежування й ототожнення розбіжностей у дефініціях та інтерпретаціях сутності понять «освіта», «навчання», «виховання» і «соціалізація»; 2) часові й просторові межі розгортання процесів освіти, навчання, виховання, соціалізації стосовно особистості людини протягом її життя; 3) концептуальні засади особистості, які мають бути визначальними в дослідженні та розв'язанні зазначеної проблеми; 4) сутність і межі контексту особистості та соціокультурного середовища ВНЗ та їхня сумірність у часово-просторових вимірах; 5) можливості досягнення особистості студента та здійснення впливу на її розвиток з позицій педагогічної парадигми; 6) визначення шляхів розширення меж досягнення особистості студента та можливостей впливу на її розвиток.

Обґрунтовано значущість фундаментальності підготовки фахівців у вищій школі. Шляхом посилення фундаментальності змісту підготовки фахівців вищий навчальний заклад у сучасних динамічних умовах модернізації українського суспільства має бути зорієнтованим на таке навчання студента, яке б дозволило йому сформувати у своїй особистості перш за все фундаментальні основи системно структурованих знань за певним фахом і набути здатності самостійного пошуку новітніх конкретних актуальних знань, максимально адаптованих до вимог своєї професійної діяльності. Фундаментальність навчального процесу у вищому навчальному закладі слід розглядати як головний пріоритет. По-перше, з метою формування базису чи своєрідного опертя в особистості майбутнього фахівця для ефективного опанування ним конкретними прикладними знаннями, що постійно оновлюються. По-друге, як засадну умову, що виправдовує особливий та безальтернативний статус ВНЗ у контексті сучасного та майбутнього цивілізаційного освітнього простору. Відмова чи втрата цього пріоритету неминуче приведе вищу школу до її знеособлення й розчинення в загальному освітньому просторі, що зробить останній аморфним, стихійним, невизначеним, схильним до вульгарного спрощення й примітивізації.

Визначені принципи і характер управління навчальною діяльністю, зорієнтованою на прискорення оновлення актуальних знань у навчальному процесі з певного фаху у відповідності із сучасною динамікою вимог ринку праці. Виходячи із взаємозалежності суб'єкта й об'єкта управління, автор обґрунтовує, що особливості управління зумовлюються специфікою підпорядкованої йому

діяльності. Це дає підстави з'ясувати сутність зазначеної проблеми через специфіку перебігу тієї діяльності, що забезпечує формування системи актуальних фахових знань, їхнє трансформування та опанування з необхідною умовою їхньої відповідності критерію системності як на рівні кожної навчальної дисципліни, так і в межах певного фаху, що передбачає побудову системи знань, взаємопов'язаних не тільки в просторі, а й у часі.

Як відомо, основними у вищому навчальному закладі є навчальний, науковий і виховний процеси. Вони підпорядковані місії вищої школи та вирізняють цей заклад серед інших установ та організацій як самодостатню незамінну інституцію сучасного суспільства. Основна діяльність ВНЗ відрізняється, наприклад від промислових конвеєрних найсучасніших і надзвичайно складних виробництв, нелінійним характером названих процесів, що мають свій сутнісний перебіг на особистісному рівні. Отже, проглядається системне протиріччя вищого навчального закладу між нелінійним характером основних процесів, що в ньому проходять, і лінійними підходами в управлінні ними. При з'ясуванні розв'язання проблеми забезпечення системності знань у межах певного фаху під час їх формування й у процесах їхньої трансформації та опанування ними виявляється обмеженість прямого адміністрування стосовно намірів ефективно управляти перебігами цих процесів.

Досліджено фактори, які пов'язані з професіоналізмом викладача, визначальна роль якого в розгортанні змісту підготовки за певним фахом у рамках окремих навчальних дисциплін є незаперечною. Аналіз факторів, що реально впливають на перебіг підготовки та формування сучасних науково-педагогічних кадрів, став підставою для висновку, що всезростаючі вимоги до професіоналізму викладача сучасної вітчизняної вищої школи проявляються на фоні зниження його мотивацій та зменшення можливостей бути адекватним цим вимогам. Тому гармонізацію мотиваційного механізму життєдіяльності викладача у відповідності із сучасною місією вищої школи слід розглядати як одну з ключових соціально-етичних проблем державної політики й менеджменту вищої школи, успішне розв'язання якої має створити передумови до подолання інших проблем, що з нею в тій чи іншій мірі пов'язані.

Обґрунтовано важливість актуалізації особистості студента як фактора розвитку вищої школи, успішне здійснення якої є особливо значущим для перехідних суспільств, які тривалий час перебувають в стані аномії, що є характерним для сучасного українського суспільства. У широкому сенсі під актуалізацією особистості студента ми розуміємо переведення особистісного потенціалу, з яким студент приходить у вищий навчальний заклад, в актуальний, дійсний, реальний у процесі студентського життя з тенденцією максимальної його реалізації як запоруки розвитку особистості. У вузькому сенсі можна розглядати актуалізацію особистості студента в повсякденному життєвому просторі, яка проявляється в задоволенні його потреб, інтересів, сповідуванні певних життєвих цінностей та принципів, ставленні до навчання, а також у вчинках і поведінці та інших життєвих виявах. З огляду розглянуто теоретичні і практичні інтерпретації

сутності впливу деяких мотиваційних механізмів актуалізації особистості студента в контексті студентського життя.

Можливості актуалізації особистості студента в умовах сучасної вітчизняної вищої школи досить обмежені і реально не виходять за нормативні вимоги, на основі яких легітимізується вища освіта в нашому суспільстві. Основним механізмом, який здатний рухати вищу школу в режимі саморозвитку, є взаємодія викладача і студента за умови, що студент прагне до більшого, ніж пропонує і вимагає від нього викладач. Ця умова може бути забезпеченою, якщо особистість студента буде актуалізована на такий запит. Оцінка фактичного стану сучасної вітчизняної вищої школи підтверджує, що актуалізація особистості студента не задіяна як фактор її розвитку. Доки цей фактор не буде системно задіяний, посилюватимуться адміністративний пресинг і бюрократизація вищої школи як важелі активізації викладачів та студентів. А це ще більше буде її гальмувати і робити не здатною до саморегуляції і творчого саморозвитку.

Щоб вийти з такого замкненого кола проблем, котрі можна ототожнити з внутрішньо системними «путами» нашої вищої школи, необхідно системно активізувати соціокультурне середовище ВНЗ, яке б за межами навчального процесу конструктивно актуалізувало особистість студента, де б він ставав реальним суб'єктом діяльності, яка сприяє його розвитку, а не деградації. Такий підхід потребує докорінного перегляду традиційної парадигми освітнього процесу у вітчизняній вищій школі, яка в певній мірі передбачає інструменталізм і рецептуру у взаємодії зі студентом та орієнтує на сприйняття його особистості як цілісності лише суто теоретично, тобто номінально, а не реально.

Запропоновано схему процесу соціалізації особистості студента, що унаочнює в соціальному просторі й часі основні складові авторської концептуальної моделі соціалізації. Розроблена автором модель завдяки лінійному виміру в просторі й часі дає змогу подати процес соціалізації особистості студента як такий, що проходить у період студентського життя й відбувається з врахуванням попереднього періоду соціалізації, рівень якого є базисним, та спрямований у наступний період соціалізації особистості в самостійному житті випускника ВНЗ. Цей рівень слід вважати за мету всього процесу. Цей процес концептуально має бути зорієнтованим на випередження, а не навздогін суспільного розвитку. Відповідно й рівень набутої соціалізації у випускника вищого навчального закладу має стати йому «банком» можливостей для успішної адаптації, становлення й розвитку в самостійному житті через реалізацію вмінь самоосвіти й самовиховання в напрямку самореалізації своєї особистості.

У п'ятому розділі «Демократизація як засіб подолання некомпетентності й шлях оздоровлення українського суспільства та його вищої школи» визначено основні шляхи подолання ціннісного розколу та успішної розбудови державності України, а також представлені концептуальні положення, принципи та шляхи вирішення оздоровлення суспільства.

Проаналізовано болючі питання українського державотворення, на заваді якому в першу чергу постає недовіра українського народу до влади. Внаслідок

цього Україна витрачає свій дорогоцінний історичний час, що відведений їй для повноцінного державного становлення, на розбрат і чвари замість того, щоб консолідовано рухатись у річищі цивілізованого розвитку.

Оцінюючи історичні уроки та зважаючи на нашу соціальну дійсність, автор застерігає, що регіоналізація та федералізація, які нав'язуються Україні, є згубними для українського державотворення. Розподіл України на «партійні і кланові вотчини» – це значно гірше, ніж поділ Київської Русі на удільні князівства. В умовах глобалізованого світу український народ, не утвердившись власною державністю, може назавжди асимілюватись іншими народами, які мають власні держави.

Проаналізовано можливості подолання ціннісного розколу між населенням України, який відбувається на розбіжностях цінностей, що були в минулому зумовлені історично, географічно, політично, економічно, культурно. Його подолання можливе на основі суспільного консенсусу, ініціатором і гарантом досягнення якого має виступити українська держава як політичний і основний суспільний інститут.

Шлях виведення суспільства зі стану аномії пролягає через подолання відчуження влади від народу, через повернення довіри до влади з боку пересічних громадян, які знаходяться за межами впливу на владні структури. Для того щоб це відбулося, необхідно демонополізувати політичну й економічну сфери сучасного українського суспільства, здолати в ньому деструктивні та небезпечно руйнівні для України й народу кланово-олігархічні протекціонізм і лобізм, які заблокували не лише розвиток середнього класу як базису демократії і здійснення здорової цивілізованої конкуренції, а й будь-які паростки демократії та правової держави й громадянського суспільства. Розв'язання цієї інтегральної проблеми, яка блокує вихід сучасного українського суспільства із системної суспільно-політично-економічної кризи, залежить від громадянського і політичного волевиявлення та світоглядної компетентності сучасних можновладців, державних діячів і політиків, які володіють реальною владою в Україні.

Акцентовано увагу на концептуальних положеннях, принципах і пропозиціях, які, на погляд автора, є ключовими або визначальними в подоланні системної кризи сучасного українського суспільства. Концептуальним узагальнюючим є висновок, що влада може себе врятувати від повної дискредитації в очах громадян і власної деградації та самознищення тільки з допомогою громадянського суспільства, яке покликане контролювати і обмежувати владу щодо утисків свободи і продуктивної діяльності широкого загалу громадян, за рахунок яких власне і живе все суспільство і влада зокрема. Громадянське суспільство можливе за наявності економічно незалежних громадян, які мають активну позицію в здійсненні такої суспільної ролі. Мотивацією до зайняття такої життєвої позиції та виконання цієї ролі є матеріальний статок вільних від влади громадян, що унеможливується за умов, коли влада стає свавільною, неконтрольованою, непідзвітною і безвідповідальною перед продуктивними громадянами суспільства та паразитує на їхній праці.

Концептуалізовані автором принципи оздоровлення сучасного українського суспільства орієнтують на згуртування і визрівання українського народу як політичної, самодостатньої у власному державотворенні, нації.

Розкрито сутність світоглядної революції як кардинальної зміни цінностей, що лежать в основі світогляду людини й якими вона керується в баченні, сприйнятті, розумінні й відношенні до навколишнього світу. Суспільна влада є невід'ємною складовою цього світу. Той, хто розглядає й використовує суспільну владу як засіб панування над співгромадянами та особистого збагачення, керується цінностями, які не відповідають ні соціальному статусу суб'єкта влади, ні суспільній ролі, яку той повинен виконувати за своїм призначенням. Таку ціннісну невідповідність владного суб'єкта займаному статусу, що породжує рольовий конфлікт, логічно кваліфікувати як його світоглядну некомпетентність, що зводить нанівець будь-яку професійну компетентність.

Адже цінності, які сповідує особистість, визначально впливають на її компетентність, оскільки від них залежить, на творення добра чи зла спрямовуються знання, уміння та навички, врешті професійний і соціальний досвід, якими володіє фахівець, здійснюючи ту чи іншу професійну діяльність. Нині широко обговорюється проблема професійної придатності суб'єктів політичної, державної, судочинної та інших життєво важливих сфер діяльності для оздоровлення й забезпечення нормального функціонування сучасного українського соціуму. Ця проблема у значній мірі породження відсутністю необхідних знань і професійного досвіду суб'єктів, які займають відповідальні посади в суспільній ієрархії України, але визначально вона зумовлена браком і обмеженістю їхнього світогляду. У цьому контексті в підрозділі проаналізовано чинники, які можуть призвести до кардинальної зміни світогляду сучасних можновладців, оскільки саме від їхньої відповідної громадянської позиції та волевиявлення визначально залежить кардинальна зміна реальних суспільних відносин в бік наближення їх до фундаментальних положень і вимог Декларації прав людини та Конституції України.

ВИСНОВКИ

Здійснений з позицій світоглядно-компетентнісного підходу соціально-філософський аналіз стану вищої школи України в залежності від суспільства та під впливом загальноцивілізаційного контексту дозволяє зробити наступні висновки:

1. Сучасна місія української вищої школи з огляду на перебіг цивілізаційного розвитку українського суспільства й глобальні виклики, які перед ним постають, є значно масштабнішою в порівнянні з місією західноєвропейських університетів. Адже останні виконують стабілізуючу роль у суспільному розвитку своїх країн, тоді як вітчизняні вищі навчальні заклади покликані до виконання пропедевтичної місії в розвитку українського суспільства. Західноєвропейські університети можуть дозволити собі абстрагуватись від багатьох функцій, які

успішно виконують інші соціальні інститути їхніх країн, аби зосередитись лише на навчанні студентів і наукових дослідженнях, оскільки вони діють у правових суспільствах зі сталими демократіями.

2. Вищу школу України пропонується розглядати не лише як фактор підвищення конкурентоздатності вітчизняної економіки, що передбачено Стратегією реформування вищої освіти, а й як: 1) фактор формування й зрощення національної духовної еліти, яка була б здатною розбудувати Україну як національну Державу з реальною демократією та верховенством права, в якій би сформувалось цивілізоване конкурентне середовище, що актуалізувало б реальну компетентність на вітчизняному ринку праці; 2) засіб цивілізаційного визначення студентської молоді та формування цінностей громадянського суспільства з орієнтацією на цивілізований розвиток України, який має забезпечити їй чільне місце серед найуспішніших країн світу; 3) фактор подолання ціннісного розколу в сучасному українському суспільстві шляхом сприяння українському національному відродженню та формування української ідентичності в особистостях студентів; 4) інститут соціалізації студентів, соціокультурне середовище якого сприяє актуалізації, самореалізації та саморозвитку особистості студента.

3. Здійснений соціально-філософський аналіз сучасного стану українського суспільства дає достатньо переконливих підстав, щоб вважати його соціально хворим. Воно вражене низкою системних соціальних хвороб, які не лише блокують його успішний цивілізований розвиток, а й загрожують розбудові та зміцненню української державності, отже, й незалежності України. Найбільш небезпечними й загрозованими у цьому сенсі є корупція, соціальний паразитизм, олігархізація й криміналізація, системне спотворення демократії, аномія, деморалізація та ін. Першопричиною системних соціальних хвороб є відчуження влади в українському суспільстві, яке відбулося внаслідок захоплення держави кланово-олігархічними угрупованнями в середині 90-х років минулого століття, в результаті чого були монополізовані політична й економічна сфери України, що заблокувало в ній розвиток цивілізованого конкурентного середовища й девальвувало запит на реальну компетентність. Основними засобами відчуження влади й корупції, що системно руйнують сучасне українське суспільство, є соціальний канібалізм, лобізм і протекціонізм. Культивування й сповідування подвійного морального стандарту, чим маскується відчуження влади й відсутність реальної боротьби з корупцією та застосування зазначених засобів, деморалізує українське суспільство, наповнює його соціальний простір цинізмом, що в підсумку підриває віру в успішний цивілізований розвиток України й благополуччя її громадян.

4. У соціально хворому суспільстві не доводиться сподіватись на здоровий стан його соціальних інститутів. Вітчизняна вища школа відноситься до найважливіших соціальних інститутів, без якого неможливо навіть уявити, а не те що забезпечити сучасний цивілізаційний розвиток. Тому цілком закономірно, що вища школа України системно вражена тими ж соціальними хворобами, від яких

потерпає і суспільство. Інтегральною ознакою її стану логічно вважати якість вітчизняної вищої освіти. Попри наявність окремих досягнень вітчизняної вищої школи й позитивних зрушень у її модернізації, зокрема в напрямку євроінтеграції, за останні два десятиріччя спостерігається тенденція зниження якості вищої освіти в Україні. Такий результат зумовлений не лише внутрішньо інституційними проблемами, а і впливом негативних чинників суспільного контексту. Найбільш деструктивно на стан і результати діяльності вищої школи впливають корупція, протекціонізм некомпетентності, подвійні моральні стандарти, культивування цинічного прагматизму.

5. Негативні наслідки, що невинно породжуються техногенною цивілізацією і від яких потерпає земне буття, дедалі гостріше актуалізують проблему компетентності в глобальному земному вимірі, яку належить перманентно розв'язувати спільно всьому людству, оскільки системні кризи на планеті Земля неможливо здолати локально, одноразово та індивідуально. Це потребує виходу з прокрустового ложа науково-практичних парадигм, в межах яких декілька попередніх століть здійснює свою активістську діяльність сучасна цивілізація, зокрема: експансіоністської, технократичної, корпоративно-індивідуалістської. Щоб належним чином змінилась діяльність, необхідна відповідна зміна світогляду, яким та чи інша діяльність скеровується. Звідси постає ключова роль світоглядної компетентності в діяльності сучасної цивілізації, що зумовлює необхідність формування адекватного не лише наукового й теоретичного, а й практичного світогляду, в основі якого мають бути ті загальні цінності, що скеровують людську діяльність на збереження й розвиток земного буття та успішне продовження й благополучне проживання людського роду. Щоб успішно розв'язувати проблематику компетентності в глобальному земному вимірі, необхідно спиратись на такі світоглядно-методологічні засади, які б дозволяли досягнути цей вимір та його складові як за змістом, так і в просторі та часі. У подоланні цивілізаційних проблем необхідно спиратись на базові засади людського роду – розум, совість, мораль та природне право, за допомогою яких він у своєму тривалому доцивілізаційному соціальному еволюціонуванні зміг відділитись від тваринного світу й згодом увійти в цивілізаційну фазу свого розвитку.

6. Цивілізаційний цинізм блокує розумні дії та совість людини, а також деформує суспільну мораль та природне право, отже, й світогляд як керівний дороговказ у життєдіяльності як окремої людини, так і людських спільнот. Цивілізаційний цинізм є основним джерелом зла, яке постає в суспільному житті, оскільки він маскується під мораль і джерело добра, вульгарно маніпулюючи поняттями й смислами в цьому сенсі, коли хиба видається за істину, а істина тлумачиться як хиба. Тому цинізм є потужною соціальною зброєю зла, а не добра. Проблема протистояння добра й зла – це вічна проблема, яка не може бути розв'язаною одноразово, якогось одного прекрасного дня – на користь добра, або в якусь трагічну мить – в угоду зла. Ця проблема має розв'язуватись повсякчасно у відносинах людей, які мають спиратись на суспільні норми, в основі яких

закладені адекватні оціночні критерії, що вбезпечувало б соціум від фатальної підміни понять і смислів, наслідком чого є затуманення суспільної свідомості й світоглядна дезінтеграція та дезорієнтація, коли людина втрачає, чи не набуває цінностей як смислових життєвих орієнтирів.

7. Цинізм дозволив тоталітарному режимові радянської влади не лише експериментувати на людях, а й деформувати їхні свідомість і світогляд таким чином, що значна частина радянського суспільства почала сприймати такий режим, незважаючи на його багатомільйонні жертви, як найбільш справедливий і гуманний. Це досягалось шляхом силового, директивного, адміністративного насадження в реальне життя людей хибних гіпотез, схем, моделей, які були догматизовані, канонізовані, сакралізовані, що дозволило цей нелюдський соціальний експеримент розтягнути майже на століття. До факторів, що сприяли тривалості такого нелюдського соціально-політичного експериментування, слід віднести спекулювання на ідеях, які співзвучні загально визнаним ідеалам людства, а також страх громадян від можливого відторгнення суспільством, де колективні інтереси домінували над індивідуальними, та від загрози жорстокого покарання авторитарною системою, яка культивувала колективізм для посилення своєї влади над особистістю людини. Такий нелюдський соціальний експеримент базувався не на природничих і технічних, а у першу чергу, на гуманітарних знаннях. І більше того, власне гуманітарні знання слугували для тоталітарної влади основною антигуманною соціальною зброєю, з допомогою якої стали можливими такі її безчинства зі своїм народом. Це зайвий раз підтверджує, що під назвою й формою може приховуватись зовсім інший і навіть протилежний зміст. Гуманізм і демократія як поняття доволі часто використовуються спекулятивно, прикриваючи зовсім іншу сутність, яка, об'єктивуючись у соціальній дійсності, стає очевидною.

8. Таку очевидність унаочнює пострадянська соціальна дійсність українського суспільства, в якому під прикриттям конституційно встановленої демократії утвердився й мімікрує під псевдodemократичні форми авторитаризм. Зроблений порівняльно-історичний аналіз двох систем влади – колишньої радянської, яка була доктринально заідеологізованою, й нинішньої української, що не лише деідеологізована, а й стає все помітніше деморалізованою, дозволяє побачити в цих системах не лише розбіжне, але й спільне. У попередній системі авторитаризм, свавілля, цинізм у відношенні до народу прикривались владою рад, що за визначенням ідеологічної доктрини вважалась демократичним інститутом. Нині авторитаризм, свавілля, цинізм владних суб'єктів прикривається задекларованою в Конституції України демократією. Українська влада засуджує попередню за насилля й свавілля, не демонструючи у своїй політиці ні гуманізму, ані турботи про свій народ, скидаючи його у все глибшу соціальну прірву. За те, що по двох з лишком десятиліттях державної незалежності українське суспільство насичене свавіллям сили, несправедливістю, соціальним паразитизмом та іншими небезпечними соціальними хворобами, що робить нестерпним у ньому життя для переважної більшості громадян, звинувачувати радянське минуле некоректно й

лицемірно. Причини сучасних суспільних негараздів, якими обтяжене українське суспільство, потрібно шукати в системі влаштування суспільних відносин, що не дозволяє для їх покращення в умовах державної незалежності забезпечити компетентне використання напрацьованого віками позитивного досвіду цивілізованих країн світу й наявні суспільно-політичні, юридичні та інші необхідні для цього знання. Невідповідність, тобто неадекватність влади своїй суспільній місії та історичній ролі логічно визначати як її некомпетентність, у першу чергу світоглядну.

9. Цинізм деформує світогляд і суспільну свідомість. Але парадокс полягає в тому, що породжує й живить цинізм деформований світогляд і деформована суспільна свідомість. Ознакою цинізму, отже, деформації світогляду й свідомості є нехтування або поспрання універсальних цінностей, зокрема: істини, правди, справедливості, моралі, права, які є атрибутами людськості. Істину як відповідника соціальної дійсності, тобто того, що діється в соціальному просторі, та соціальної реальності як того, що вже відбулося й зафіксовано в соціальному бутті, можна метафорично порівняти із дзеркалом, в якому, відображаючись у вимірах людської моралі, постає добро й зло, що йде з життєвих виявів людей як суб'єктів творення соціального буття. Якщо істина не підмінена хибою, тоді таке дзеркало не викривлене й у ньому добро відображається в пристойному вигляді, а зло – у потворному. Коли ж навпаки, то це світ кривих дзеркал, де краса й добро стають спотвореними, а потворність зла набуває благопристойного вигляду. Отже, деформація соціальної дійсності розпочинається з цинічної підміни понять, якими вона позначається. Легше довести й підтвердити істинність знань природничих, технічних наук, оскільки вони віддзеркалюють об'єктивну дійсність. І значно тяжче зробити теж саме стосовно знань гуманітарних, юридичних наук, тому що вони відображають соціальну дійсність, яка твориться життєвими виявами людей, отже суб'єктивно. Відповідно, можливості маніпулювання хибними знаннями природничих і технічних наук суттєво обмежені у порівнянні з тим діапазоном, що можливий у сфері гуманітарних і правових знань. Визначальну роль у влаштуванні людського соціуму відіграє не реальний стан його дійсності, а те, чим і як позначена ця дійсність, тобто інформацією й знаннями, поява яких інколи передують виникненню самої соціальної дійсності. Звідси актуалізується проблема суб'єктивної ролі того, хто цю інформацію й знання продукує та використовує.

10. В Україні за останні два десятиліття спостерігаються дві очевидні й водночас суперечливі тенденції – бум церковного будівництва та девальвація суспільної моралі. Цим підтверджується неспроможність розв'язання проблеми моральності суспільства силами й засобами якогось одного соціального інституту, зокрема церкви. Зазначену проблему необхідно розв'язувати спільними консолідованими зусиллями всіх суспільних інститутів, провідна роль серед яких належить не церкві, а державі, оскільки мораль неможливо виділити в окрему субстанцію й покласти відповідальність за її збереження в належному стані на якогось окремого суб'єкта. Мораль як і цинізм пронизує наскрізь усі пори

суспільного життя, до якого причетні всі його суб'єкти у повсякденності своїх життєвих виявів.

11. Соціальні системи як найскладніші серед тих, з якими людина стикається у своєму бутті, вимагають від неї найвищого рівня компетентності, щоб звести до мінімуму її помилкові втручання в їхнє функціонування. Звідси виходить, що соціальні системи повинні бути найменш доступними для управління некомпетентними особами. Актуальність такої вимоги посилена тим, що метод спроб і помилок в управлінні соціальними системами, тобто набуття індивідуального досвіду конкретним керівником апробується безпосередньо на людях, а не на машинах, рослинах, тваринах. Розв'язання проблеми некомпетентного поводження людини в соціальних системах пролягає через збалансування свободи й відповідальності людських індивідів у соціумі згідно їхніх ієрархічних статусів. В умовах ноосфери ієрархічний порядок повинен досягатись інтелектом і демократичний спосіб, а не з позицій сили й авторитаризму кам'яної доби. Інакше керівники завжди будуть переконані у своїй абсолютній компетентності та непогрішності. А такий шлях веде не до порядку й розвитку суспільства, а до його занепаду й самознищення, оскільки для того щоб відчувати себе компетентним, не треба докладати зусиль для розвитку власного інтелекту, достатньо лишень стати керівником. Проникненню на місця суспільної ієрархії некомпетентних владних суб'єктів сприяє конформізм громадян, який системно культивується владою в сучасному українському суспільстві у зв'язку з їхньою тотальною економічною й соціальною залежністю від держави як політичного інституту.

12. Відсутність цивілізованого конкурентного середовища в Україні в результаті монополізації політичної та економічної сфер суспільства включило механізми ескалації на її теренах номінальної вищої освіти у вигляді легалізованої її фальсифікації, коли студенти на широкий їхній загаль прагнуть не здобути знання й набути реальну компетентність, а отримати диплом, який засвідчує її наявність. Такий стан у суспільстві блокує актуалізацію особистості студента, яка має бути, як то є в цивілізованих країнах, дієвим фактором розвитку вітчизняної вищої школи.

13. Демократизацію українського суспільства слід розглядати як безальтернативний шлях системного оздоровлення сучасного соціально хворого українського суспільства і його вищої школи та дієвий засіб подолання некомпетентності, оскільки лише в умовах демократії можливо розбудувати правову державу й створити цивілізоване конкурентне середовище, завдяки якому сформується й запрацюють суспільні механізми здорової соціальної селекції, які заблокують протекціонізм некомпетентності в Україні, коли нікчемність не буде безперешкодно проникати в суспільні ієрархічні ніші й тягнути за собою ще більшу нікчемність, яка цинічно величає себе суспільною елітою.

14. Для того щоб Україна вийшла з псевдодемократичної облуди, яка затуманює суспільну свідомість, і стала на шлях реальної демократизації свого суспільства й розбудови та утвердження в ньому правової держави, необхідна

політична й громадянська воля суб'єктів творення її соціальної дійсності. Звідси постає нагальність світоглядної революції в українському суспільстві, оскільки без кардинальної зміни світогляду суб'єктів творення його сучасної соціальної дійсності неминучі чергові революції на майданах і вулицях, які з кожним разом матимуть все більш радикальний і руйнівний характер. В умовах воєнної агресії це загрожує державній незалежності України, отже й історичному майбутньому українського народу. Тому краще революція у свідомості, ніж на вулицях і майданах.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Монографії:

1. Рябченко В. І. Вища школа України в загальноцивілізаційному контексті: соціально-філософський аналіз з позицій світоглядно-компетентнісного підходу: [монографія] / В. І. Рябченко. – К. : Фітосоціоцентр, 2015. – 674 с.
2. Рябченко В. І. Технократизм і доля українського села: Занепад сучасного села як системна криза українського соціуму: соціально-філософський аналіз проблеми [монографія] / В. І. Рябченко. – К. : Знання України, 2006. – 76 с.
3. Рябченко В. І. Світоглядно-методологічні засади формування й використання поняттєво-термінологічного апарату в науковій, освітній та суспільно-практичній діяльності: [монографія] / В. І. Рябченко. – К. : Фітосоціоцентр, 2011. – 468 с.

Статті у наукових фахових виданнях:

4. Рябченко В. І. Деякі концептуальні проблеми виховання і навчання студентів у сучасній вищій школі України / В. І. Рябченко // Вища освіта України. – 2005. – № 3. – С. 29–35.
5. Рябченко В. І. Проблема помилки в життєвих виявах сучасної людини: соціально-філософський аспект / В. І. Рябченко // Вища освіта України. – 2006. – № 3. – С. 25–31.
6. Рябченко В. І. Концептуальні перешкоди своєчасного оновлення змісту підготовки фахівців у вищій школі: управлінський аспект проблеми / В. І. Рябченко // Вища освіта України. Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору». – 2006. – Додаток 3 (3). – С. 228–236.
7. Рябченко В. І. Знання – сила чи слабкість людства в нестабільному і розбалансованому світі? / В. І. Рябченко // Вища освіта України. – 2006. – № 4. – С. 41–48.
8. Рябченко В. І. Про мораль, закон, справедливість... / В. І. Рябченко // Філософія освіти. – 2006. – № 1(3). – С. 70–78.

9. Рябченко В. І. Етичний аспект сучасного українського соціуму / В. І. Рябченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. праць. – 2006. – Вип. 56. – С. 75–89.
10. Рябченко В. І. Аномія в українському соціумі: соціально-філософський аспект проблеми / В. І. Рябченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. праць. – 2006. – Вип. 57. – С. 78–85.
11. Рябченко В. І. Єднання влади з народом: історичні уроки українського соціуму / В. І. Рябченко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: Зб. наукових праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. – Випуск (22). – С. 65–81.
12. Рябченко В. І. Конформізм громадян і проблема компетентності владних суб'єктів в українському соціумі: соціально-філософський аспект / В. І. Рябченко // Культурологічний вісник: Науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпряни. – Запоріжжя : «Просвіта», 2006. – Вип. 17. – С. 72–78.
13. Рябченко В. І. Біологічні, екологічні і соціальні системи та проблема компетентності людини: соціально-філософський аспект / В. І. Рябченко // Філософія освіти. – 2006. – № 2(4) – С. 100–110.
14. Рябченко В. І. Грамотний і розумний: проблема в нетотожності / В. І. Рябченко // Нова парадигма. – 2006. – № 59 – С. 15–32.
15. Рябченко В. І. Проблема істини, правди, справедливості в українському соціумі: соціально-філософський аспект / В. І. Рябченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. праць. – К. : Український центр, 2007. – Вип. 60. – С. 209–222.
16. Рябченко В. І. Викладач як основний суб'єкт взаємодії зі студентом у вищій школі: проблема професіоналізму / В. І. Рябченко // Гілея. – 2006. – № 6 – С. 202–217.
17. Рябченко В. І. Фундаментальність підготовки фахівців у вищій школі як передумова випереджувальної модернізації суспільства / В. І. Рябченко // Перспективи. Науковий журнал. Серія: філософія, історія, соціологія, політологія. – Одеса, 2006. – № 2 (34). – С. 137–143.
18. Рябченко В. І. Актуалізація особистості студента як фактор розвитку вищої школи / В. І. Рябченко // Вища освіта України. – 2007. – № 4 (додаток 1). – С. 79–87.
19. Рябченко В. І. Вищий навчальний заклад як засіб формування цінностей громадянського суспільства та цивілізаційного визначення молоді / В. І. Рябченко // Вища освіта України. – 2007. – № 3. – С. 88–96.
20. Рябченко В. І. «Суспільство знань» як гасло та метаморфоза сцієнтизму технократичного штабу / В. І. Рябченко // Вища освіта України. Тематичний випуск «Наука і вища освіта в Україні: міра взаємодії». – 2008. – № 3 (додаток 1). – С. 157–173.
21. Рябченко В. І. Концептуальна модель процесу соціалізації особистості студента / В. І. Рябченко // Вища освіта України. Тематичний випуск «Вища

освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – 2008. – № 3. (додаток 1 (8)). – С. 514–525.

22. Рябченко В. І. Методологічні суперечності й колізії у вищій освіті як теоретична й суспільно-практична проблема / В. І. Рябченко // Вища освіта України. Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». – К. : Гнозис, 2009. – № 3 (додаток 1). – С. 59–64.

23. Рябченко В. І. Філософський зміст та логіко-гносеологічна сутність понять «розсудок» і «розум» / В. І. Рябченко // Вища освіта України. – 2009 – № 2. – С. 28–37.

24. Рябченко В. І. Проблема діалогу як засобу актуалізації особистості студента в сучасній вищій школі / В. І. Рябченко // Вища освіта України. Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – 2009. – № 4 (додаток 1(4)). – С. 254–262.

25. Рябченко В. І. Технократизм як феномен знеособлених та знелюднених знань, що об'єктивуються у бутті / В. І. Рябченко // Вища освіта України. Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». – К. : «Педагогічна преса», 2010. – №3 (додаток 1). – Т. 1. – С. 161–170.

26. Рябченко В. І. Проблема компетенції церкви і компетентності церковних служителів у підтримці моралі й злагоди у суспільстві / В. І. Рябченко // Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць. – К. : Видавництво УАН ТОВ «НВП «ВІР», 2010. – Випуск № 37. – С. 334–356.

27. Рябченко В. І. Освіта, навчання, виховання й соціалізація як поняття й процеси та межі досягнення ними особистості / В. І. Рябченко // Вища освіта України. – 2011. – № 1. – С. 46–54.

28. Рябченко В. І. Традиційна педагогічна парадигма як «прокрустове ложе» вітчизняної вищої школи в розвитку особистості студента / В. І. Рябченко // Вища освіта України. – 2011. – № 3. – С. 32–38.

29. Рябченко В. І. Цинізм як породження деформованого світогляду й чинник ціннісної дезорієнтації свідомості та дезінтеграції суспільства: аналітичний погляд крізь призму моралі й права / В. І. Рябченко // Універсум. – 2012. – № 9. – С. 85–94.

30. Рябченко В. І. Механізм ціннісного розколу між населенням сходу й заходу України: як це робиться й кому це вигідно / В. І. Рябченко // Вища освіта України : Теоретичний та науково-методичний часопис. – 2013. – № 2. – Додаток 1 : Наука і вища освіта. – С. 401–421.

31. Рябченко В. І. Світоглядна компетентність як актуальна соціальна проблема сучасної цивілізації / В. І. Рябченко // Вища освіта України. – 2013. – № 3 (50). – Додаток 1: Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. – Т. 1. – С. 130–134.

32. Рябченко В. І. Актуалізація проблеми компетентності з позицій її вимірності / В. І. Рябченко // Вища освіта України. Тематичний випуск «Європейська інтеграція вищої освіти в контексті Болонського процесу». – 2013. – №3 (додаток 2). – С. 184–190.

33. Рябченко В. І. Визначення шляхів подолання ціннісного розколу та успішної розбудови державності України з позицій світоглядно-компетентнісного підходу / В. І. Рябченко // Вища освіта України : Теоретичний та науково-методичний часопис. – № 1. – Додаток 1 : Наука і вища освіта. – Київ, 2014. – С. 200–208.

34. Рябченко В. І. Фальсифікація вищої освіти в Україні як суспільна проблема: світоглядно-компетентнісний аспект / В. І. Рябченко // Вища освіта України. Додаток 1: Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. – 2014. – № 3. – С. 32–39.

35. Рябченко В. І. Проблема якості вітчизняної вищої освіти в контексті освітянських реформ: ретроспектива й сучасність з позицій світоглядно-компетентнісного підходу / В. І. Рябченко // Вища освіта України: Теоретичний та науково-методичний часопис. – 2015. – № 1. – С. 12–27.

***Статті в закордонних наукових виданнях та виданнях,
що включені до міжнародних наукометричних баз даних:***

36. Рябченко В. І. Авторитаризм як джерело цинізму / В. І. Рябченко // Humanities and Social Science. – III(8). – Issue: 52. – 2015. – С. 59–62. – Режим доступу: www.seanewdim.com.

37. Рябченко В. І. Проблема качества высшего образования на постсоветском пространстве / В. І. Рябченко // Universum: Общественные науки: электрон. научн. журн. – 2015. – № 7 (17). – URL: <http://7universum.com/ru/social/archive/item/2430>.

38. Рябченко В. І. Актуальність та методологічні труднощі оцінювання якості вищої освіти: критичний аналіз проблеми з позицій світоглядно-компетентнісного підходу / В. І. Рябченко // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К.: «Видавництво «Гілея», 2015. – Вип. 97(6). – С. 279–286.

39. Рябченко В. І. Гуманістичний вимір монопольного аграрного бізнесу в Україні: світоглядно-компетентнісний аспект / В. І. Рябченко // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : «Видавництво «Гілея», 2015. – Вип. 98(7). – С. 296–302.

АНОТАЦІЇ

Рябченко В. І. Вища школа України в загальноцивілізаційному контексті: соціально-філософський аналіз з позицій світоглядно-компетентнісного підходу. – Монографія.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України. – Київ, 2015.

У дисертаційному дослідженні уточнено сучасну місію вищої школи України. Визначено перелік найбільш небезпечних соціальних хвороб, якими

системно вражені суспільство й вища школа. Обґрунтовано необхідність розв'язання проблеми компетентності з позицій її багатомірності. Актуалізовано світоглядну компетентність як визначальний чинник загальної компетентності. Сформульовано концептуальні зауваження щодо модернізації вітчизняної вищої освіти в контексті Болонського процесу. Розкрито сутність «грамотного» й «розумного» в життєвих виявах людини та проаналізовано проблему компетентності через триаду: авторитаризм – цинізм – конформізм. Обґрунтовано актуалізацію особистості студента як дієвий фактор розвитку вищої школи й розроблено концептуальну модель соціалізації особистості студента. Визначені шляхи оздоровлення українського суспільства та його вищої школи.

Ключові слова: Україна, вища школа, вища освіта, демократизація, знання, компетентність, модернізація, мораль, ноосфера, світогляд, світоглядна компетентність, суспільство, цивілізаційний контекст, цинізм, якість освіти.

Рябченко В. И. Высшая школа Украины в общецивилизационном контексте: социально-философский анализ с позиций мировоззренчески-компетентностного подхода. – Монография.

Диссертация на соискание ученой степени доктора философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. – Институт высшего образования Национальной академии педагогических наук Украины. – Киев, 2015.

В диссертационном исследовании уточнено современную миссию высшей школы Украины. Определена необходимость решения проблемы компетентности с позиций ее многомерности. Актуализирована мировоззренческая компетентность как определяющий фактор общей компетентности. Сформулированы концептуальные замечания относительно модернизации отечественного высшего образования в контексте Болонского процесса. Раскрыта сущность «грамотного» и «разумного» в жизненных проявлениях человека. Проанализирована проблема компетентности через триаду: авторитаризм – цинизм – конформизм. Обоснована актуализация личности студента как действенный фактор развития высшей школы. Разработана концептуальная модель социализации личности студента. Определены пути оздоровления украинского общества и его высшей школы.

Ключевые слова: Украина, высшая школа, высшее образование, демократизация, знания, компетентность, качество образования, мировоззрение, мировоззренческая компетентность, модернизация, мораль, ноосфера, общество, цивилизационный контекст, цинизм.

Riabchenko V. I. Higher School of Ukraine in the context of an entire civilization: socio-philosophical analysis from the standpoint of ideologically-competence approach. – Monograph.

The thesis for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 09.00.03 – social philosophy and philosophy of history. – Institute of Higher Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. – Kiev, 2015.

The thesis presents the socio-philosophical analysis of the current state of Higher Education of Ukraine and its dependence on Ukrainian society under the influence of modern civilizational context. The author demonstrates that taking into account the peculiarities of the civilizational development in Ukraine, the modern mission of the national high school should be significantly more extensive in comparison with the mission of Western European universities, since the latter play a stabilizing role in social development in their countries, while the domestic institutions of higher education are called to fulfill propaedeutic mission in the development of Ukrainian society. On this basis, it is justified that on the one hand, higher education as a social institution is a self-contained social system, and on the other hand, it is a subsystem of the society in which it operates and on which depends. In return, society and its higher education interact with the civilizational context, that is with the external environment, the impact of which is becoming more important due to the globalization of modern humanity. Since higher education is a subsystem of the society, the internal system factors affect its state and its operation at first hand, therefore, initially. While the external to the community factors have indirect effects on it, which can be amplified by society, or on the contrary, be annihilated or even blocked. This implies that higher education as a social institution depends primarily and to a greater extent on its society than on civilizational context.

The study suggests an approach to understanding the problem of competence in civilizational and social contexts. It reveals the key role of the ideological competence in the functioning of modern civilization that calls for a formation of not only adequate scientific and theoretical, but also practical outlook, the basis of which should be the common values that direct human activity to the preservation and development of life on earth. Civilizational cynicism as an attribute of civilization distorts the worldview and social consciousness. In overcoming civilizational problems it is needed to be based on the basic principles of the human race – the mind, the conscience, the morality and the natural law, by means of which human beings, in their long precivilizational social evolution could separate themselves from the animal world and then, as a result, enter the civilization phase of its development.

The author investigates the possibilities of civilized definition of modernization of education in Ukraine. The work validates the warnings about cultivating the slogan "society of knowledge" as the metamorphosis of technocratic scientism under which knowledge is considered and promoted as a potential benefit, self-worth. And it remains without attention, however, that the knowledge has potential power of destruction, when directed to the creation of evil, not good. This becomes evident in the practical embodiment of knowledge. It is proved that the quality of society is not determined by the quality of knowledge, but on the contrary, society initially affects the quality of knowledge, and most importantly – their relevance and focus in measurements of good or evil in the objectification of social existence as a reality.

The work illuminates the conceptual analysis of the current state of Ukrainian higher education through the prism of the actualization of the student identity. Such approach to the study is motivated by the fact that every reform of high school in order

to improve the quality of higher education will be stalled and won't give the desired result as long as the students are not motivated to get qualitative higher education, and not to get just a diploma, which legitimizes its existence. As part of this goal, the educational paradigm of the educational process is critically analyzed and the problems of fundamental and system updates of the content of the training of specialists in the Ukrainian higher school is highlighted.

When comprehending the mission of higher education and clarifying its role and place in the modern Ukrainian society, the negative effects on the development of civilization in case of loss of identity by classical universities was considered. It was also noted that one of the most important characteristics or attributes of the identity of high school was a fundamental training of specialists.

Democratization is validated as a means of overcoming the incompetence and non-alternative way of system improvement of the Ukrainian society and its higher education.

Keywords: Ukraine, high school, higher education, democratization, verity, competence, quality of education, philosophy, philosophical competence, modernization of society, morality, civilizational development, civilizational definition, cynicism.